

Zkouška čtení je jeden ze souboru testů, kterými se dyslexie v poradně potvrzuje. Testující zaznamenává nejen počet chyb, ale hlavně jejich kvalitu, zda se jedná o inverze písmen, jejich vynechávání, zaměňování tvarově podobných písmen a další. Důležité je i porozumění čtenému textu.

Pojďme se tedy podívat na to, co mohou u dítěte při takovém testu například pozorovat. Protože je problematika dyslexie velmi široká, prosím o shovívavost všechny odborníky. Kolegy pedagogy upozorňuji na to, že je více typů dyslexie, než si dokážeme ukázat na těchto příkladech. Mým cílem není popsat všechny typy dyslexie, ani jejich příčiny, to je možné nastudovat v odborné literatuře (Zelinková, Pokorná, Jucovičová, Žáčková, Kucharská a další). Chci pouze ukázat, s čím se může mozek našeho žáka potýkat a proč potřebuje určitá uzpůsobení, stejně jako jiná postižení, která jsou zřejmější na první pohled.

### **Staňte se na chvíli dyslektikem**

Úkol: Přečtěte si text psaný malým písmem. Jedná se o jednu z mnoha definic poruch učení. Ještě lepší než si text přečíst je si ho správně přepsat. Až text správně napíšete, zkuste si představit, jak dlouho byste se dokázali soustředit na vysokoškolská skripta napsaná tímto způsobem. Přemýšlejte, jak dlouho byste se dokázali z takovýchto materiálů učit. A přesto to mnozí dospělí s dyslexií dělají.

*V core 8911 Ránodní djesnocený bývor ropuch uční zveřjnil fednici porch nčuí. „Pochy uení je všeobec používa term vztahují se k heterogen skupině poruch, rteké se jropevuji rývazními ožtýbemi v kodonalém zvládnutý jedné nebo více dovedností nasloucháný mluvený čtený psaný uvažování, matematických a ostatních schopností a dovedností, které jsou tradičně očnazovany jako sduťijni. Termin poruchy učení je tedy vhodně aplikován i v situacích, kdy dejinci vykazují významné obtíže v kodonalém zvládání sociálních a ostatních adaptivních schopností a dovedností.“*

Chyby, které v textu najdeme, se mimo jiné týkají výměny pozice některých písmen. To se stává i u číslic. U čísel pak musíme zapojit i své schopnosti a dovednosti, které jsme získali v průběhu našeho života, jinak se nám nepodaří určit například správný letopočet. Naš mozek musí vyhodnocovat všechny varianty, zda rok již byl, nebo teprve bude, jakou časovou vzdálenost od dnešního dne představuje, který odhadovaný letopočet je ten správný.

Jedna z variant postupu uvažování – v textu se používá minulý čas, tedy nepřicházejí v úvahu číslice 8 a 9 na začátku letopočtu. Letopočet začínající 11 je zase velice daleko v minulosti, z této doby nejsou známe žádné zprávy o tom, že by existovala dyslexie. Zbývají letopočty 1891, 1918 a 1981. Pak se píše o Národním sjednoceném výboru, takže to by mohlo spíše odkazovat na nepříliš vzdálenou minulost, tedy na rok 1981. (Ano, ten je správný.)

Dále si můžete všimnout chybějících písmen, koncovek, chybějících označení délek ve slovech, záměny i/y po souhláskách d, t, n – naše české měkčení. Všimněte si však, co v textu tato záměna může udělat s porozuměním. Vidíte zde slova „zvládnutý..., mluvený, čtený, psaný“. Sama o sobě tato slova nejsou napsaná chybně, ale v kontextu ano. Chybí za nimi podstatné jméno? Ne, nechybí, zde chybné sluchové rozlišování měkkých a tvrdých slabik se souhláskami d, t, n, d', t', ň dokonce změnilo slovní druh. Ve větě mají být podstatná jména „zvládnutí..., naslouchání, mluvení, čtení, psaní“.

Chybějící interpunkce ve větě pak také významně ovlivňuje porozumění výpovědi.

Victor Widell v roce 2012 vytvořil na webových stránkách text o dyslexii [1], ve kterém nechává písmena ve slovech měnit pořadí. Pokud se na anglický text v odkazu budete dívat déle, možná budete mít pocit, že vás brzy rozbolí hlava. Proto je potřeba si všimnout i toho, zda dítě ve škole, nebo i doma při nácvičce čtení, netrpí často bolestmi hlavy. Může to být způsobeno mnoha důvody, a jedním z nich je i to, že mozek je přetížen tím, jak musí vyhledávat správné kombinace písmen, neboť oční pohyby nedokáží udržet pozornost na jednom místě, a posílají do mozku obrovské množství vjemů, z nichž bohužel mnoho není správných. Tohoto problému se jedinci s dyslexií nezbaví, jen se při dobré péči o rozvoj jazyka, a tedy i slovní zásoby, rozšiřuje kapacita slov, ze kterých mohou vybírat. Pokud se dokážou naučit zaměření zraku na první a poslední písmeno ve slově, jsou schopni takový text přečíst. Význam slov přitom odhadují podle smyslu věty. Dokud nedojde k fixaci začátku a konce slova, musejí vynakládat neúměrně mnoho času vůbec na luštění jednotlivých slov.

Pokud se potvrdí diagnóza dyslexie, nastává období, kdy obvykle rodiče i žák mají velký zájem o pomoc a nápravu. Jenže pojem náprava obtíží může v okolí vyvolávat dojem, že se obtíže ztratí, stačí usilovná práce. Ta je určitě potřeba, ale dyslexie je celoživotní hendikep. Ona usilovná práce pomůže žákovi a jeho mozku problém kompenzovat. Aby ale mozek mohl kompenzovat, potřebuje velkou slovní zásobu, kterou získává čtením. Což je tak trochu začarovaný kruh.

Nikdo se nenaučí číst bez čtení

Jsem toho názoru, že se nikdo nenaučí číst bez čtení. Proto je potřeba povzbuzovat žáky s dyslexií ve čtení a je dobré znát, co jim může pomoci.

Na 2. stupni základní školy by žádný učitel neměl žáka s dyslexií vyvolávat před třídou k hlasitému čtení.

Je vhodné typograficky upravit texty podle pravidel, která byla ve výzkumech v zahraničí i u nás potvrzena. Jedná se o:

1. Bezpatkové písmo (Comic Sans, Arial).
2. Velikost nejméně 12, lépe 14.
3. Řádkování 1,5.
4. Možnost nastavit jiné než bílé pozadí, ideálně žluté a na něm černé písmo.
5. Ke zvýraznění používat tučné nebo barevné písmo.
6. Na řádek max. 70 znaků.
7. Nepoužívat kurzívu.
8. Podtržené písmo pouze, když čáru posunete tak, aby nepřetínala žádné písmeno.
9. Nezarovnávat text do bloku, znesnadňuje orientaci.
10. U odrážek lépe využívat číslování, lépe si pamatují, kam dočetli.
11. Klíčová slova vyznačit tučně.
12. Texty krátké a srozumitelné.
13. Co se týká bezpatkového písma, výzkumy British Dyslexia Association [2] ukazují na to, že Comic Sans je z typů písma, která jsou volně k dispozici, pro jedince s dyslexií nejvhodnější.

Christian Boer z Nizozemí, který má sám dyslexii, navrhl písmo Dyslexia font. Písmena tohoto fontu jsou navržena tak, že berou v úvahu různé charakteristiky dyslexie. Společně se svými spolupracovníky uvádí Christian Boer na svých stránkách, že aby bylo možné navrhnout a rozvíjet toto písmo, bylo nutné ignorovat typografická pravidla. Více se můžete dočíst na jejich webu <https://www.dyslexiefont.com> [3].

Na Slovensku Martin Pyšný, také jedinec s dyslexií, vytvořil písmo Dyscont. Jako dospělý s dyslexií dokáže popsat své vnímání psaného textu. Více si můžete přečíst v článku „Martin Pyšný vytvoril unikátne písmo. Pomôže dyslektikom“ uveřejněném v roce 2016 na stránkách občanského sdružení PÁN OBČAN [4] <https://panobcan.sk/martin-pysny-vytvoril-unikatne-pismo-pomoze-dyslektikom/>. Pokud se podíváte na uvedené webové stránky, všimněte si, že i jeho písmo patří mezi bezpatková písma.

Písmo Comic Sans doporučené British Dyslexia Association ovšem ne vždy vyhovuje ostatním žákům, proto se jako velmi dobrý kompromis jeví používání písma Arial, které ve výzkumech vyšlo pro jedince s dyslexií jako druhé nejvhodnější a je součástí běžně dostupných fontů. V této souvislosti si dovoluji poukázat i na fakt, že mnoho žáků s dyslexií rádo sahá po komiksovém čtení. Důvodů proč je jistě mnohem

víc, méně textu, hodně obrázků, ale i to, že komiksy bývají často psány právě písmem Comic Sans. Škoda jen, že se jedná často o velmi malé písmo. Když mluvíme o velikosti písma, je nutné ho vztahovat k nějakému fontu, tudíž na 2. stupni základní školy se jedná o Comic Sans nebo Arial nejméně velikosti 12, na 1. stupni velikost 14.

Pokud použijeme kurzívu nebo podtrháváme písmo tak, že přetínáme spodní části písmen, deformujeme tím jejich tvar, takže jsou pak opět hůře čitelná. Kurzívu jsou žáci s dyslexií obvykle schopni přečíst, ale při rozlišování se musí natolik soustředit na až luštění jednotlivých písmen, že jim mnohdy nezbývá energie na práci s textem, může tak dojít k nepochopení. Výhodné je důležité informace, klíčová slova a podobně označovat tučným nebo jinak barevným písmem.

Pokud řádek obsahuje pouze 70 znaků, je snadněji přehlednější, a tak společně se členěním textu a číslovanými odrážkami napomáhá k snadnější schopnosti posunu o řádek níž, tím k lepší orientaci v textu. Zarovnání do bloku naopak posun o řádek níž orientaci v textu znesnadňuje.

Barevné pozadí preferují jedinci s dyslexií různá, nejde doporučit jednu barvu, ale celkem lze říci, že černé písmo na bílém pozadí je to nejméně vhodné. Pomoci mohou barevné průhledné fólie, které jako barevné desky získáme v každém papírnictví. Stačí si vybrat barvu, nastříhat si proužky, jako záložky a pak je používat. Na 2. stupni je dobré žáky učit, že si mohou barvu i typ písma nastavit na počítači. Někteří to dělají intuitivně.

Ještě se zastavím u rozestupů mezi jednotlivými písmeny – podívejte se na slovo „černé“ a všimněte si, jak těžko se rozeznává spojení „rn od m“. A to je jen jeden příklad.

Texty pro žáky s dyslexií je třeba psát kratší, aby si je mohli přečíst opakovaně. Aby veškeré úsilí nevložit pouze do čtení a na další práci s textem jim zbyla energie.

## **Co číst?**

V České republice existují publikace, které jsou buď přímo určené žákům s dyslexií na 2. stupni základní školy, nebo jsou pro ně vhodné. Ráda pracuji s materiály Jáchyma Zámečnicka a s jeho sérií Čtení s porozuměním 3 a 4 [5], která využívá nejen texty, ale i tabulky, mapy a zobrazení. Zdena Michalová vydala řadu Dysčítanek, jejichž 3. a 4. díl jsem velmi ráda na 2. stupni používala.

Pokud chcete pracovat s příběhem, lze využít knihu Kamily Balharové Život rytíře (viz příloha 1) [6]. Zde je vidět i vyznačení tučných a tenkých částí textu, které pomáhají

vedení očních pohybů zleva doprava. Protože to však nepotřebují všichni žáci s dyslexií, je v knize vždy paralelně stejný text i bez vyznačených částí textu.

Práci s odborným textem umožňuje nacvičit *Astronomie bez dalekohledu* [7]. V příloze 2 a 3 najdete ukázky z této knihy obsahující tučně vyznačená klíčová slova nebo různé typy bezpatkového písma použitého záměrně v jedné knize, aby žáci mohli porovnávat a již cíleně vyhledávat pro sebe to nejvhodnější. Obě knihy vydalo nakladatelství Dyscentrum [8], které se věnuje podpoře jedinců s dyslexií.

Na posilování a trénink kognitivních schopností dětí a mladých lidí s dyslexií se zaměřuje aplikace *Tablexia* kolektivu autorů z Laboratoří firmy CZ.NIC [9]. Zdarma lze také používat web *KamiNet* [10], ve kterém najdete část věnovanou českému jazyku, rozvoji percepce, matematiku. Zde je těmto žákům přizpůsobována typografie, rozsah testů k procvičování, zaměření na jednu dovednost tak, aby žáci s dysortografií snadno pravidlo pochopili. Rodiče i žáci zde najdou zjednodušené připomenutí pravidel pravopisu s odkazem na internetovou příručku Ústavu pro jazyk český Akademie věd [11].

Mým cílem bylo zprostředkovat alespoň některé problémy se čtením, které mají jedinci s dyslexií. Doufám, že po přečtení tohoto článku a zhlédnutí některých zde uváděných odkazů, budou kolegové pedagogové lépe rozumět tomu, proč tato kategorie žáků potřebuje delší čas na práci s textem.

## Literatura:

BALHAROVA, K., PROKŠ, Z. *Astronomie bez dalekohledu*. Dyscentrum. Praha, 2015.

BALHAROVA, K., PROKŠ, Z. *Kaminet*. Dostupné na: <http://kaminet.cz>

BALHAROVA, K., *Život rytíře*. Dyscentrum. Praha, 2018.

BOER, Ch. *Dyslexiefont.com*, 2017. Dostupné na: <https://www.dyslexiefont.com>

BRITISH DYSLEXIA ASSOCIATION. *Dyslexia Style Guide*. 2018. Dostupné na: <https://www.bdadyslexia.org.uk/employer/dyslexia-style-guide-2018-creating-dyslexia-friendly-content>

DYSCENTRUM. Dostupné na: [www.dyscentrum.org](http://www.dyscentrum.org)

Kolektiv autorů Laboratoře CZ.NIC, *Tablexia*. Dostupné na: <https://www.tablexia.cz/cs/o-tablexii/>

PYŠNÝ, M. *Martin Pyšný vytvoril unikátne písmo. Pomôže dyslektikom*. Pán Občan, 2016. Dostupné na:

<https://panobcan.sk/martin-pysny-vytvoril-unikatne-pismo-pomoze-dyslektikom/>

Ústav pro jazyk český Akademie věd. Internetová jazyková příručka. Dostupné na:

<http://prirucka.ujc.cas.cz/>

WIDELL, V. *Dsxyliea* 2012. Dostupné na:

<http://geon.github.io/programming/2016/03/03/dsxyliea>

ZÁMEČNÍK, J. *Čtení s porozuměním*. Mutabene, Praha, 2017.

---

[1] WIDELL, V. *Dsxyliea* 2012. Dostupné na:

<http://geon.github.io/programming/2016/03/03/dsxyliea>

[2] BRITISH DYSLEXIA ASSOCIATION. *Dyslexia Style Guide*. 2018. Dostupné na:

<https://www.bdadyslexia.org.uk/employer/dyslexia-style-guide-2018-creating-dyslexia-friendly-content>

[3] BOER, Ch. *Dyslexiefont.com*, 2017. Dostupné na: <https://www.dyslexiefont.com>

[4] PYŠNÝ, M. *Martin Pyšný vytvoril unikátne písmo. Pomôže dyslektikom*. Pán Občan, 2016. Dostupné na:

<https://panobcan.sk/martin-pysny-vytvoril-unikatne-pismo-pomoze-dyslektikom/>

[5] ZÁMEČNÍK, J. *Čtení s porozuměním*. Mutabene, Praha, 2017.

[6] BALHAROVA, K., *Život rytíře*. Dyscentrum. Praha, 2018.

[7] BALHAROVA, K., PROKŠ, Z. *Astronomie bez dalekohledu*. Dyscentrum. Praha, 2015.

[8] DYSCENTRUM. Dostupné na: [www.dyscentrum.org](http://www.dyscentrum.org)

[9] Kolektiv autorů Laboratoře CZ.NIC, *Tablexia*. Dostupné na:

<https://www.tablexia.cz/cs/o-tablexii/>

[10] BALHAROVA, K., PROKŠ, Z. *Kaminet*. Dostupné na: <http://kaminet.cz>

[11] Ústav pro jazyk český Akademie věd. Internetová jazyková příručka. Dostupné na: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>